

In the Wake of a Woman

Nye undersøgelser af mesolitikum i Østskåne

In the Wake of a Woman

Riksantikvarämbetet, skrifter nr 63, trykkeår: 2006

Redaktører: Per Karsten og Björn Nilsson

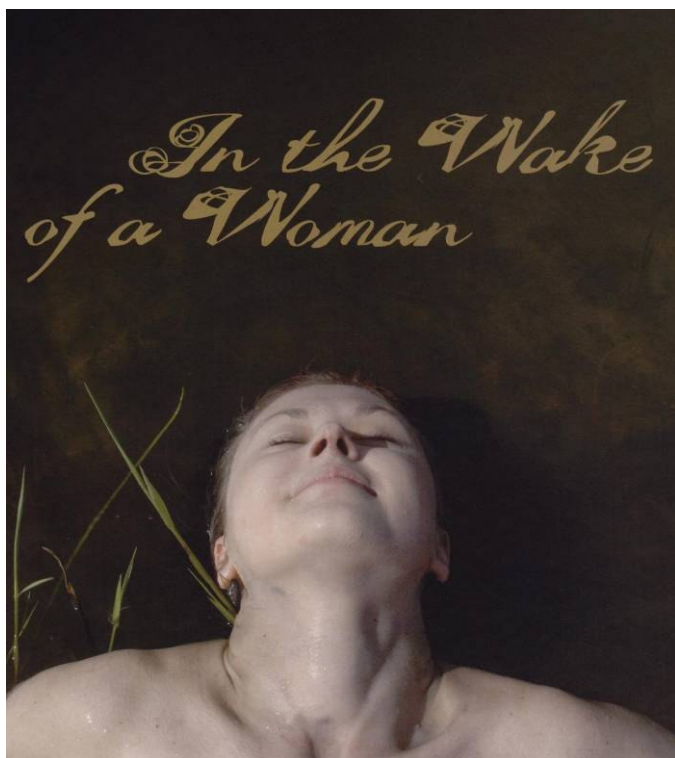
Forfattere: Per Karsten, Conleth Hamlon, Björn Nilsson, Per Lagerås, Sofia Yassin, Nils-Olof Svensson

Anmeldt af Mikkel Sørensen

Et nyt stort mesolitisk bopladsområde er udgravet i det østlige Skåne og publiceret i en monografi. Undersøgelserne er solide og hviler både på den skandinaviske tradition for stenalderstudier og den nyeste metodiske og teoretiske forskning. Hvad er det de kan i Sverige, – som den mesolitiske forskning i Danmark har så svært ved?

In the Wake of a Woman er en monografi om udgravningerne og undersøgelserne af en række stenalderbopladser ved Årup i Nordøstskåne. Derudover er det en gennemgang og en perspektivering af Nordøstskånes tidligste forhistorie idet bogen inddrager det berømte tidlig mesolitiske gravfund af kvinden fra Barum (ca.10 km vest for Årup) samt de skæftede tidlig mesolitiske pile fra Lilla Loshult (50 km nord for Årup). Redaktørerne har valgt at give Barum kvinden en central rolle i publikationens

layout idet hun ”genskabes” som en ung smuk pige der pryder forsiden samt de enkelte delafsnit – det er denne kvinde og hendes samtid som ”vækkes” gennem undersøgelserne. En sjov ide som personificerer og levendegør undersøgelserne. Men man skal dermed ikke tro at publikationen er populær og ”letkøbt”, – langt fra. Der er tale om en videnskabelig produktion på engelsk med referencer til mindst 150 andre videnskabelige arbejder.

Selve lokaliteten Årup består af mindst ni mesolitiske pladser (kaldet kontekster). Årup har en geografisk ganske unik og spændende placering, idet pladsen findes ved "Skrabeåen", der som den eneste større å er adgangsvej til en række store skånske sø-systemer. Dermed har pladsen en (kommunikativ) placering i adgangsvejen mellem kyst og indland, men samtidig giver pladsens placering fordelen af let tilgang til flere forskellige (jagt) biotoper: åen, havet, skoven samt de indre søsystemer. Undergrunden ved bopladsen er præget af lys sandjord således at forskellige anlægsspor let kan opdages, derimod er de organiske bevaringsforhold som følge af en sur, iltrig undergrund dårlige. Alle de udgravede koncentrationer har den fordel at være små og tilsyneladende kortvarigt benyttede, det vil sige at de generelt ikke synes sekundært oprykkede samt gentagne beboede som det ellers ofte er tilfældet for mange undersøgte og publicerede Mesolitiske pladser.

Set i et dansk perspektiv er det interessant at der ikke er tale om forskningsundersøgelser men udgravninger før anlæggelsen af en motorvej, altså det vi i Danmark ville kalde en nødudgravning. En sådan undersøgelse er underlagt helt andre krav end forskningsundersøgelser, først og fremmest en række tidskrav, som gør at der skal prioriteres hurtigt i felten og at registreringerne skal være hurtigt og effektivt udført. Til gengæld ser det ikke ud til at svenskerne har nogle problemer med finansieringen. Ved svenske nødudgravninger er der ikke bare sat midler af til en førsteklases udgravning med talstærk deltagelse af arkæologer, naturvidenskabsfolk og totalstationer, der følger også penge med til både solide arkæologiske og naturfaglige undersøgelser, bearbejdning samt naturligvis en fuldstændig og videnskabelig publikation af materialet.

Undersøgelserne og publikationen omfatter en række grundige naturvidenskabelige undersøgelser af landskabets udvikling i Nordøstskåne (kapitel 3) – absolut ikke en enkel historie idet adskillige transgressioner og regressioner i forbindelse med udviklingen af Ancylussøen foregår fra istidens afslutning til atlantisk tid. Dette afsnit er fantastisk fint illustreret med rekonstruerede kort og computeranimerede luftbilleder af landskabet i de forskellige tidsperioder. Det naturvidenskabelige kapitel omfatter desuden diatomé (mikrofossil)-

pollen-, C¹⁴- og makrofossil undersøgelser, således at landskabets udvikling og vegetationshistorie kan rekonstrueres i de forskellige bosættelsesperioder.

De arkæologiske undersøgelser følger den trend som gennem de seneste årtier er blevet praksis i europæiske "state of the art" stenalderstudier. Denne trend har især rod i en belgisk tradition startende med Cahen, Keeley og Van Notens studier af Federmesser bopladser (Cahen, Keeley et al. 1979), og med Marc de Bies store fladegravninger og publikation af Federmesser bopladsen Rekeem, som det måske bedste eksempel (De Bie and Caspar 2000). Materialet i moderne stenalderstudier behandles ud fra flere perspektiver og metoder ved en dynamisk og en metodisk holistisk tilgang. Teknologisk ses på de dynamiske aspekter i forhold til de forskellige mesolitiske litiske fremstillingsmetoder. Der arbejdes med råmateriale typerne, deres proveniens, kvalitet og hyppighed indenfor hvert fundområde. De rumlige analyser er uddybede og informative samt godt grafisk illustreret. En god del af flintinventarerne, dvs. både redskaber, blokke og typiske flækkeserier, er tegnet i høj kvalitet. Der arbejdes systematisk med sammensætning af inventarer, både for at belyse teknologi og rumlige aspekter, og generelt dokumenteres sammensætningerne med foto. Ikke mindst foretages der en lang række slidsporsanalyser af genstande fra de forskellige fundkontekster således at vi får et indblik i hvilke organiske materialer som er blevet bearbejdet i de forskellige forhistoriske situationer, samt til dels hvordan redskaberne har været anvendt. Materialet er dermed langtfra udelukkende studeret typologisk, men anskues ud fra flere perspektiver og ved forskellige metoder, og således kan de forskellige resultater diskuteres og sammenfattes i delkonklusioner. Disse delkonklusioner ledsages i publikationen af fine rekonstruktions-tegninger af forfatterens tolkninger af bosættelsen, inklusiv evt. bolig- og aktivitetsområder.

De arkæologiske gennemgange af de enkelte fundområder indenfor udgravningen sker kronologisk ved ni forskellige rumligt adskilte kontekster.

Kontekst 1

Er dybtliggende, under tørv, i seneglacial sand. Det er en forholdsvis lille litisk koncentration (2118 stk.), primært bestående af den karakteristiske østskånske "Kristianstad flint". Laget har en datering

før 8800 calBC, dateret både ud fra C¹⁴ samt naturforhold (havstigning). Typologien er tidlig mesolitisk eller Epi-ahrensburg og teknologien er typisk for Ahrensburg gruppen. Der er nok ingen tvivl om at fundet skal forstås som en del af overgangsfasen mellem palæolitikum og mesolitikum, der i løbet af de sidste årtier er blevet identificeret i nord og Nordvesteuropa, bl.a. ved bopladserne Oudehaske i Frisland (Johansen and Stapert 2000), og Nørregård VI i Midtjylland (Sørensen & Sternke 2004). Forfatterne fastholder at definere fundet som tilhørende Ahrensburg gruppen, hvilket må siges at være noget kontroversielt. Men spørgsmålet falder selvfølgelig igen tilbage på hvordan vi definerer Ahrensburg-kulturen. Mest logisk vil det være at datere Kontekst 1 til den tidligste præboreale tid og se den som en del af den humane ekspansion som sker med den bratte varmeperiode lige efter den sidste "kolde peak" i yngre dryas, dateret med iskerneboringer til 9600 BC (Jöris & Weninger 2000). I samme bevægelse bosættes Vestnorge (Fosnakultur) og Vestsverige (Hensbakkekultur). Problemet ved at definere Kontekst 1 som Ahrensburg er at så er vi også nød til at forstå de øvrige tidlige præboreale bosættelser i Skandinavien som palæolitisk – og hvornår stopper palæolitikum så?

Kontekst 1 tolkes som en slagteplads som følge af den rumlige fordeling samt fund af flere knivflækker med polering fra kød. Men der er nu også foregået meget andet på pladsen. Tilstedeværelsen af bl.a. 3 stikler og 10 skraber, en del flækkeproduktion, samt ildpåvirket flint (ildsted) viser at opholdet har indbefattet et reelt (kortvarigt) ophold. Denne anmelder kunne ud fra den rumlige fordeling samt data fra bl.a. grønlands stenalder (fx Jensen 2006) godt tænke sig at placere en soveplatform (i en teltkonstruktion) i det centrale tomme rum og se de to koncentrationer som udendørs aktivitetsområder. Et positivt aspekt af fremlæggelsen af materialet kan dermed siges at være at den er informativ nok til at kunne give plads til andre tolkninger end forfatterens.

Kontekst 2

Repræsenterer et af de få eksempler på rene og klokkeklare maglemose fase 0 pladser, dateret til tidlig præboreal tid. Igen er der tale om et forholdsvis lille fundområde med kun 3552 stk. flint. En trækuldatering giver fundet alderen 9350-8600

calBC. Typologisk og teknologisk svarer inventaret til Barmosen 1 (Johansson 1990) og Teknologigruppe 1 (Sørensen 2006).

Den rumlige fordeling er interessant idet den omfatter to store jordfaste sten hvoromkring en del specifik aktivitet er foregået. Den mindre sten har fungeret som huggeplads, hvorimod den store i tolkningen er opfattet som en del af boligen, idet der op ad denne har været tændt bål. Den har dermed fungeret som varmeakkumulator i en form for bolig.

Kontekst 3

Udgøres af en ekstrem lille flintplet, kun 129 stk. Til gengæld findes disse i tilknytning til et tydeligt ildsted samt tre stolpehuller. Fundet indeholder en lancetmikrolit, en skiveøkse samt flere topolede, enfrontede og cirkulære flækkeblokke. Forfatterne daterer fundet til tidlig mesolitikum. Teknologien synes at kunne tilsvare teknologigruppe 2's tidlige fase, dateret til sidste fase af præboreal tid (Klosterlundfasen).

Kontekst 4

Igen et lille sluttet fund, i alt 1876 stk., samt flere tydelige anlægsspor efter en hytte bolig. Fundet er kendetegnet af en stor produktion af lancetmikrolitter, og det har desuden kunne lade sig gøre at sammensætte en fin flækkesequens af maastrichtien flint. Det er interessant at anlægssporene efter en bolig er nærmest identiske med de nyligt publicerede fund af maglemosehytter på bopladsen Ålyst på Bornholm (Casati & Sørensen 2006). Den litiske teknologi daterer fundet til boreal tid, men mikrolitinventaret (udelukkende lancetter) er ikke typisk borealt, – der burde i så fald findes langt flere mikrolittyper (trekanter og typer med forskellig base retouche). Spørgsmålet er om der i den boreale maglemosekultur findes forskellige sydsandinaviske lokaltraditioner, f.eks. for Østskåne og Bornholm, eller om årsagen til det atypiske mikrolitinventar er funktionel?

Kontekst 5

Indeholder 2097 stk. flint samt anlægssporene af to næsten identiske hytteplaner med centrale ildsteder. Flintinventaret består af bl.a. flækker fremstillet indirekte samt lancet mikrolitter. Derimod findes der ingen decideret mikroflækkeproduktion, dvs. ved trykteknik. En datering af trækul (Salix) fra et

stolpehul giver dateringen 6390-6210 calBC, dvs. principielt til starten af Kongemosekulturen. Flintteknologi, typologi samt hytternes grundplaner er nærmest identiske til hytten fra Ulkestrup I øst. Relativt synes dateringen dermed at være mellem/sen Maglemosekultur (lige inden fremstillingen af trykflækker begynder), absolut ca. 7000 calBC. Om inkonsistensen mellem datering og inventar samt anlægsspor, skyldes problemer ved de absolutte dateringer eller der er tale om regionale eller funktionelle forskelle indenfor Maglemosekulturen er et åbent spørgsmål.

Kontekst 6

Indeholder anlægsspor efter to boligstrukturer, og i alt 2291 stk. flint. To C¹⁴ dateringer taget af trækul i stolpehuller producerer en alder mellem 6380-6090 calBC, dvs. tidlig Atlantisk tid, svarende til Kongemosekultur. Flintinventaret indeholder aflange, kølformede mikroflækkeblokke udnyttet ved trykteknik, samt en del regelmæssige, fine mikroflækker, desuden fragmenter af prismatiske, store flækker, sandsynligvis produceret ved indirekte teknik. Forfatterne tolker pladsen som havende en specialiseret produktion af mikroflækker til flintæg-dolke, derimod findes ingen mikrolitter. Relativt, absolut som teknologiske tilhører Kontekst 6 dermed helt klart den tidlige Kongemosekultur.

Kontekst 7 og 8

Omfatter tolkninger af rituelle anlæg, henholdsvis stolpehullet af en mulig totempæl, flere formodentlige votivfund af flintnoder samt ildsteder. Igen et udtryk for forfatternes evne til at tage det mesolitisk noget tabubelagte rituelle/religiøse aspekt op, men også en trend, som synes at vinde internationalt frem.

Kontekst 9

Repræsenterer en delvist udgravet tidlig mesolitisk huggeplads, imidlertid ligger hovedparten af koncentrationen udenfor vejtraceet, og kan derfor ikke udgraves fuldstændigt. Kontekst 9 minder læseren om nøddudgravningers begrænsninger og om at selve Årup pladsen rummer et langt større potentiale end udgravningen af vejtraceet og de nuværende undersøgelser godtgør.

Hvad er det, de kan i Sverige...

Samlet synes *In the Wake of a Woman* at være et godt bud på en optimal, moderne publikation af en

stenaldergravning. Niveauet er i alle henseender højt og informativt, den er skrevet på et let flydende sprog (engelsk) og på et videnskabeligt niveau. Masser af evt. mere formidlende, ”lettere” publikationer kan senere produceres med udgangspunkt i denne publikation. Bogens grafiske tilrettelæggelse er elegant, informativ, indbydende og nytænkende, de små faktabokse i teksten fungerer glimrende, men specielt må det understreges at både Björn Nilsson flinttegninger samt hans rekonstruktionstegninger er i særklasse. Desuden finder anmelderen det helt på sin plads at forfatterne selv tør at komme med uddybende og velargumenterede tolkninger af hvad som kan være sket i de enkelte fundsituationer samt give bud på bosættelsernes karakter. Dette skridt kan kun lykkes i kraft et generelt højt dokumentationsniveau. Med dette værk må vi håbe at den misforståede objektivitet, som førhen gjorde at arkæologen aldrig egentlig skrev hvad han/hun tænkte, men nøjedes med metriske klassifikationer og typologier, er for evigt svunden.

... som vi i Danmark har så svært ved?

Tilbage findes spørgsmålet om hvornår vi i dansk arkæologi kan præstere tilsvarende undersøgelser og publikationer ud fra nøddudgravninger. Det materiale som findes inden for det danske område, specielt indenfor mesolitikum er i høj grad tilstede, og det er ofte mindst ligeså truet som det svenske materiale. Et godt og relevant eksempel fra det danske område er fundkomplekserne ved Bølling sø ved Silkeborg, indeholdende et stort antal små bopladser fra klassisk Ahrensburg- til Ertebølle kultur (Møbjerg 2005; Møbjerg and Christensen 2006; Møbjerg and Rostholm 2006). Området er generelt præget af fantastiske bevaringsforhold, men truet af et sø-retableringsprojekt samt moderne landbrug. Af en eller anden grund skal der trods områdets fantastiske potentiale kæmpes hårdt for år efter år at skrape mindre bevillinger sammen til små etapevise udgravninger samt senere bearbejdnings- og publiceringer. Efter med denne publikation at have fået indblik i de svenske nøddudgravningsmuligheder står man tilbage med spørgsmålet: Hvorfor kan den svenske arkæologiske riksadministration finansiere totale og moderne forskningsundersøgelser og publikationer af mesolitiske gravninger – når vi stadig skal fægte os igennem på enmandsniveau i Danmark?

Litteratur

- Cahen, D., L. Keeley, et al. 1979
Stone Tools, Toolkits, and Human Behaviour in Prehistory.
Current Anthropology 20/4: 661-81.
- Casati, C. and L. Sørensen 2006
Ålyst - et bopladskompleks fra Maglemosekulturen på Bornholm. Foreløbige resultater baseret på ukonventionelle udgravningsmetoder.
i B.V. Eriksen (red.) *Stenalderstudier. Tidlig mesolitisk jægere og samlere i Sydkandinavien*.
Aarhus, Jysk Arkæologisk Selskab: 241-77.
- De Bie, M. and J. P. Caspar 2000
Rekem: A Federmesser Camp on the Meuse River Bank,
Leuven University Press.
- Jensen, J. F., Ed. 2006
The Stone Age of Qeqertarsuup Tunua (Disko Bugt).
Meddelelser om Grønland, Man & Society, nr 32.
Copenhagen, SILA, Nationalmuseet.
- Johansen, L. and D. Stapert 2000
Two 'Epi-Ahrensburgian' sites in the northern Netherlands: Oudehaske (Friesland) and Gramsbergen (Overijssel). *Palaeohistoria* 39/40: 1-87.
- Johansson, A. D. 1990
Barmose-gruppen. Præboreale bopladsfund med skiveøkser i Sydsjælland
Århus, Århus Universitetsforlag.
- Jöris, O. and B. Weninger 2000
Radiocarbon calibration and the absolute chronology of the Late Glacial.
i B.Valentin, P.Bodu and M.Christensen (eds.) *L'Europe centrale et septentrionale auTardiglaciaire*.
Nemours, Mémoires du Musée de préhistoire d'Ile-de-France. 7: 19-54.
- Møbjerg, T. 2005
Dværgebakke. En boplads ved Bølling Sø med fund fra ahrensburg- og maglemosekultur.
Herning Museum, Midtjyske fortællinger 2005: 12-16.
- Møbjerg, T. and S. T. Christensen 2006
Dværgebakke. Spor af 3000 års bosættelse fra ahrensburg- og maglemosekultur ved Bølling Sø.
Herning Museum, Midtjyske fortællinger 2006: 13-20.
- Møbjerg, T. and H. Rostholm 2006
Foreløbige resultater af de arkæologiske undersøgelser ved Bølling Sø.
i B.V. Eriksen (red.) *Stenalderstudier. Tidlig mesolitisk jægere og samlere i Sydkandinavien*.
Aarhus, Jysk Arkæologisk Selskab: 147-160.
- Sørensen, M. 2006
Teknologiske traditioner i Maglemosekulturen. En diakron analyse af maglemosekulturens flækkeindustri.
i B.V. Eriksen (red.) *Stenalderstudier. Tidlig mesolitisk jægere og samlere i Sydkandinavien*.
Aarhus, Jysk Arkæologisk Selskab: 19-77.
- Sørensen, M. and F. Sternke 2004
Nørregård VI. - Late Glacial Hunters in Transition.
i T. Terberger and B. V. Eriksen (eds.) *Hunters in a changing World*.
Greifswald, Commission XXXII for the Final Palaeolithic of the great European Plain: 85-113.